

Rusko mladýma českýma očima

VYDRA, Z. – ŘOUTIL, M. – KOMENDOVÁ, J. – HLOUŠKOVÁ, K. – TÉRA, M. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017.

Volání po nových českých dějinách Ruska by se mohla nazývat taková recenze na relativně novou publikaci relativně mladých rusistů a historiků. Mohlo by jít o netradiční projekt, jenž by vyšel vstříc mladším generacím, které vidí svět zcela jinak než generace, které žily většinu života před rokem 1989, tedy i místo, roli a budoucnost velkého státu na Východě, jehož dnes mainstreamová politika a mainstreamová média (které však, jak známo, zdaleka nevyjadřují většinový názor veřejnosti) vidí jako největší světovou hrozbu pro liberální demokracii. Kniha určená generacím, které nejsou zatíženy rodovými vzpomínkami na atmosféru osvobození Sovětskou armádou roku 1945, která je dnes chápána nikoli jako osvobození, ale jako nová okupace, a rok 1968 a koneckonců i 1989, nemusí nic vědět o státu zvaném SSSR a jeho dějinách. Tady by se měla poučit. Již na počátku lze prohlásit, že nutno přivítat každou publikaci, která pomáhá zacelit mezeru v našich znalostech, a i když jde vlastně o „dějiny“, je dotazena až do žhavé současnosti. I když v jednom rozhovoru jeden historik trochu ironicky zapochyboval, že právě po historikovi lze chtít předvídání budoucnosti, snad stále platí Ciceronovo z jeho spisu *De oratore*, že „*historia magistra vitae*“, tedy že historik by měl být schopen na základě toho, co ví o dějinách, říci něco o možném budoucím vývoji. Při všeobecném uznání záslužnosti této publikace, k níž připojíme i to, že kniha je vskutku nabita fakty, jmény a názvy, že je informačně nasycena, možná i poněkud přesycena, lze jistě leccos komentovat a namítat. Nakolik jsou kritické připomínky užitečné, nakolik vyjadřují většinový názor, nakolik by jejich naplnění dílu pomohlo – nevím. V každém případě každý autor, tím více autorský kolektiv, má právo koncipovat takovou knihu po svém. Autoři to vyjadřují v úvodu tak, že výklad kombinuje přístup chronologický a tematický, novější dějiny preferují výklad chronologický, starší naopak tematický. To by bylo možno akceptovat zvláště proto, že o Kyjevské Rusi a dalších dvou třech staletích toho vlastně moc nevíme: vše jsou konstrukty vzešlé z několika, snad autentických dobových textů. Proto Rusové v moderní době museli často rekonstruovat a ještě spíše konstruovat: to se týká například i korpusu staroruské literatury tak, jak ji vytvořil D. S. Lichačov v druhé polovině 20. století na bázi úsilí editorů od 19. století – tak z roztroušených textů vznikly „dějiny“ a to je zřejmě hodně umělé. Platí to nejen o Rusku, ale všeobecně: někdy je pýcha naší vědy – přes všechny úspěchy – hodně přehnaná: kdyby byly nápisy a texty pouhými fantaziemi autorů, učili bychom se o minulosti bludy. Podobně obecné dějiny jsou de facto útržky dějů, které je třeba pospojovat a dát jim jakousi umělou logiku. Problémem není ani to, že autoři chtěli ukázat dějiny Ruska nikoli jen jako dějiny Rusů: to ostatně sami Rusové zdůrazňují, že Rusko je stát mnohonárodní, zatímco dříve se zdůrazňovalo vyrovnávání s tzv. Západem a autoři chtějí správně poukázat i na jiná seskupení a také s tím lze bez výhrad souhlasit (kočovné národy a sousední státy, Byzanc, Zlatá horda, Persie aj.). Horší je to s touto partií z úvodu: „V knize však záměrně chybí zvláštní kapitola věnovaná rusko-českým vztahům. Ačkoli je text určen českým čtenářkám a čtenářům, domníváme se, že umělé zdůrazňování ‚české stopy‘ v ruské historii by bylo nemístné. Česká tematika je zmiňována v přiměřené míře pouze tam, kde měla v ruských dějinách nosný význam“ (s. 6). Kromě zdůrazněné genderové korektnosti je tu však ještě něco podstatnějšího: jistě nelze namítat, že se autoři věnovali spíše než dějinám politickým vývoji sociální struktury a vztahu církve a státu, ale to, že pravděpodobně právě tím poněkud potlačili dějiny státu jako impéria, kam se vlévají dějiny národa dominantního i národů jiných: Rusové vždy preferovali stát, jenž je výsledkem složitých, často dramatických procesů: to je v českém případě výrazně oslabeno, neboť jde primárně o utváření jednotných

dějin kompaktního národa, neboť ani utvoření národa není samozřejmostí (Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě – není samozřejmé, že český národ byl a je i „v Moravě“). Česko-ruské vztahy nejsou přece jen hledáním českých stop v ruských dějinách, ale hlavně naopak: jak se ruské dějiny promítají do českých; tyto vztahy byly odjakživa nevyvážené tak, že šlo zejména a ruské působení u nás a to se mění teprve od 20. století. Bez této vztahovosti a srovnávacího aspektu se české dějiny Ruska nemohou obejít a tím by byly cenné nejen pro Čechy, ale i pro Rusy. Těžké je si představit absenci nebo slabou prezenci vztahových partií v polských nebo slovenských dějinách Ruska, když například studium recepce všeho ruského, hlavně však ruské kultury, je stěžejní slovenskou badatelskou platformou – a Češi v tom mají hluboké tradice. Také označení svazku za „dějiny“ není přesné: jde podle mého názoru spíše o hutný dějinný přehled; dějiny by musely mít svou „filozofii“, což lze těžko dokázat v kolektivu několika autorů různých znalostí a různého uchopení materiálu, jakkoli osobně a rámcově i názorově sladěných. Je dobře, že autoři ukázali dějiny Ruska jako proces značně heterogenní, multinacionální a multikulturní, a tím poněkud rozředili tradiční rusocentrickou koncepci, ale, jak víme, samo slovo „Rus“ prošlo komplikovaným vývojem a označovalo různé entity, stejně jako kořeny „rus“ a „ros“ (ruotsi). Základním problémem „dějin“ je to, že výklad není metodologicky ukotven. Zde bychom mohli najít řadu možností, ale jednu zejména: ukotvení kulturní, mentální, literární: pramenem obecných dějin jsou především písemné prameny, nic jiného je nemůže nahradit. Tyto „dějiny“ jsou málo „literární“, což je dosti překvapivé zvláště v případě Ruska. Nejsem přívržencem pojetí dějin jako čistého příběhu, ale tento výklad postupuje jako dějepisci kdysi: kultura a literatura jsou „jahůdkou na dortu“, ilustrací, „nadstavbou“, nikoli nositelem dějinného významu. S tím souvisí i slabší zření k vývoji ruského jazyka a mezoslovanským souvislostem: nejde, jak se často uvádí, o buzení jakéhosi panslavismu, ale o hledání slavismů, slovanských loci communes, společných slovanských míst, nikoli však za každou cenu, ale tam, kde je to funkční, jak o tom kdysi psal Frank Wollman a později v jedné studii Zdeněk Mathauser. I když Rusko má i v tomto své specifikum, v moderní době je slovanský kontext zřejmý a promítá se do vývoje ideových proudů. Právě Ideengeschichte by tu měly být posíleny; překvapuje, jak málo se tu autoři vyrovnávali s úvahami T. G. Masaryka, hlavně v Rusku a Evropě. Dalším problémem je výklad a interpretace určitých dějinných událostí a váha, která se jim tu přikládá. Samozřejmě autoři mají právo na vlastní koncepci, interpretaci a distribuci akcentů, ale to jde často na úkor pochopení ruského vývoje. To se týká např. zednářů, hnutí ilegálních spolků 10. let 19. století a vystoupení děkabristů a jejich role ve vývoji ruského myšlení, politiky a utváření moderního státu a jejich mezinárodních souvislostí – stačilo dvěma třemi větami shrnout novější bádání. Také výklad roku 1812, charakter lidové a národní války a vůbec vyrovnávání s Francouzskou revolucí a Napoleonem, kulturní modelování historických událostí a jejich „mytizace“ jako sjednocovací nástroj, problém ruské renesance (V. Kožinov) od Lomonosova k Puškinovi a jejich úloha v ruském myšlení, nejen v literatuře, umění a vědě, problém liberalismu a radikálního pozitivismu (revolučních demokratů), chybí stručná reflexe nových pohledů na západníky, slavjanofily, počveníky, narodníky, ruský marxismus (chybí mi tu aspoň kratičké posouzení Lenina jako politologa), naopak dobře, byť jednostranně, je vyložen P. J. Čaadajev, více místa pro bratry Aksakovovy a Kirejevské, více místa pro Milníky (Vechi), pro první ruskou revoluci, Velkou válku a dvě revoluce 1917, euroasijství a jeho peripetie ve 20. a 21. století, poznání radikální sociální demokracie a ruského komunismu, bohohledačství a bohostrůjcovství, situace ve vedení bolševické frakce, nehledě na úvodní prohlášení něco více o budování politického systému v letech 1905–1907 i po roce 1920, stalinismus, více a hlouběji by to chtělo pojednat o moderně, avantgardě a socialistickém realismu, méně se tu projevuje znalost konkrétních textů naučných, esejů, ale i beletrie, včetně poezie a dramatu, charakter emigrace ve 20. století v návaznosti na emigranty 19. století, role Kominterny, industrializace a stalinská ústava, mezinárodní postavení SSSR 1920–1939,

nečernobílé vidění mezinárodních jednání v roce 1939 vedoucí k smlouvě s Německem, pojem „sovětská civilizace“ a jeho česká konotace a krize evropské demokracie, problém Polska (polská politika v carském Rusku, dvě povstání, sovětsko-polská válka, další vývoje a současný stav) a potažmo Finska, sověty, dekrety Rady lidových komisařů v roce 1917 a jejich důsledky vnitřní i vnější. Stačilo v kostce zachytit posuny ve vnímání dominantních ideových proudů v Rusku 18.–21. století: asi by z toho vyplynuly i události po roce 1989 a 1991. Chtělo by to ostřejší a přesnější pohled na Rusko 90. let 20. století a na události, o nichž běžný Evropan skoro nic neví a jim nerozumí. Kniha se i tak stane dobrou pomůckou studentům, ale také všem, kteří se o Rusko zběžně nebo i hlubinně zajímají, a těch je dnes velmi mnoho, to všichni víme, nehledě na různé vztahové peripetie nebo právě proto. Velmi oceňuji také tradiční český kritický, střízlivý postoj, snahu o serióznost, nadhled a odstup, ale také tabulky, přehledy, rejstříky, to je velmi dobré, včetně rozsáhlé bibliografie, ale to je kapitola sama o sobě: je laciné hledat to, co tam chybí, nebo naopak, co by tam být nemuselo, ale kritéria poněkud expurgovaného výběru jsou vcelku jasná. Rusko Čechy zajímá, ačkoli se v názorech na ně mohou lišit, Rusko je v českém prostředí často lakmusovým papírkem vnitřních českých procesů možná více než procesů v Rusku. To vše v knize do určité míry postrádám. Jinak řečeno: kdybych měl zodpovědět otázku, proč se Rusko, zejména po roce 1709, stalo evropskou a světovou mocností, proč tolik ovlivňovalo světové dějiny, jak dokázalo mobilizovat národní masy a sjednotit je nehledě na charakter režimu a masové pronásledování odpůrců, proč bylo a je tak milováno a ještě více nenáviděno, racionálně i iracionálně, tato kniha nám na to nedává dostatečné a průkazné odpovědi. Viděl bych tedy velkou zásluhu autorů těchto *Dějin Ruska* v tom, že vytvořili důležitou předeihu projektu, jenž by jako finální produkt vznikl i v autorství přítomného týmu v poměrně blízké budoucnosti jako práce na desetiletí fundamentální.

Ivo Pospíšil

Mohlo by vás z této kategorie také zajímat

2 | 2016

1. [Slovanská knihovna – můj osud](#) (Ivo Pospíšil)
2. [Užitečný terminologický slovník s otázkami](#) (Ivo Pospíšil)

2 | 2015

1. [Premeny poetiky novely 20. storočia v európskom kontexte](#) (Ivo Pospíšil)

1 | 2015

1. [Léto v Baden-Badenu. Román](#) (Ivo Pospíšil)

1 | 2010

1. [Historie a současnost](#)